

ПОКАЗНИКИ, КРИТЕРІЇ ТА МЕТОДИ ОЦІНКИ КОРПОРАТИВНОГО РОЗВИТКУ У ЗЕРНОВИРОБНИЦТВІ

Анотація. У статті розкрито основні показники та критерії корпоративного розвитку у зерновиробництві України. Розглянуто динаміку земельного банку. Проведена оцінка діяльності сільськогосподарських підприємств та агрохолдингів підгалузі.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, землекористування, аграрне виробництво, корпоратизація, холдинг.

Indicators, criteria and method assessment of corporate develop- ment in production of grain

Abstract. The article reveals the main indicators and criteria of corporate development in zernoproizvodstve of Ukraine. The dynamics of the land Bank. Evaluation of activity of agricultural enterprises and agricultural holdings sub-sector.

Keywords: agricultural enterprises, land use, agricultural production, corporatization, holding.

Постановка проблеми. Україна одна з небагатьох країн Європи, що володіє такою високою концентрацією сільськогосподарських земель понад 70 % від загальної території 60,4 млн. га. При цьому розораність сільгоспугідь також є рекордно високою – 78 %. Динаміка змін площі сільгоспугідь за категоріями господарств на початок року представлена в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка змін площі сільгоспугідь за категоріями господарств, тис. га

Категорії	Роки					2013 р.	
	2008	2009	2010	2011	2012	тис. га	% до пашні
Сільськогосподарські підприємства	21047	21019	20864	20590	20499	20666	93,9
у т.ч. фермерські господарства	3945	4016	4014	4012	4079	4173	95,2
Господарства населення	15708	15585	15690	15898	15984	15815	73,6
у т.ч. для товарного виробництва	9173	9091	9214	9412	9472	9281	-

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням оцінки корпоративного розвитку аграрного виробництва присвячені праці зарубіжних та вітчизняних вчених: А. Чендлера, С. Майстро, Р. Саблука.

Метою статті є визначення методики оцінки корпоративного розвитку у зерновиробництві на основі існуючих показників.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У землекористуванні домогосподарств і сільськогосподарських підприємств, включаючи фермерські господарства, знаходиться 36,5 млн. га сільгоспугідь, що складає близько 88 % від загальної площі сільгоспземель. Площа ріллі, що знаходиться в користуванні сільгосп підприємств і господарств населення, складає трохи більше 31,0 млн. га або 95,4% від загальної площі ріллі.

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА

Н.В. Рунчева

Фактичне використання ріллі (посівні площі + пари), згідно даних офіційної статистики, складає 29,5 млн. га [2]. Таким чином, в даний час як мінімум 1,5 млн. га родючих земель в Україні не беруть участь у виробництві аграрної продукції, або задіяні в тіншовому аграрному ринку.

За розмірами землекористування в Україні зберігається тенденція до консолідації використуваних ресурсів. Питома вага підприємств, оброблюючих понад 3 тис. га, за останні п'ять років збільшилась з 34,8 % до 38,8 % (рис. 1). І найбільш вірогідне збереження даної тенденції у середньостроковій перспективі.

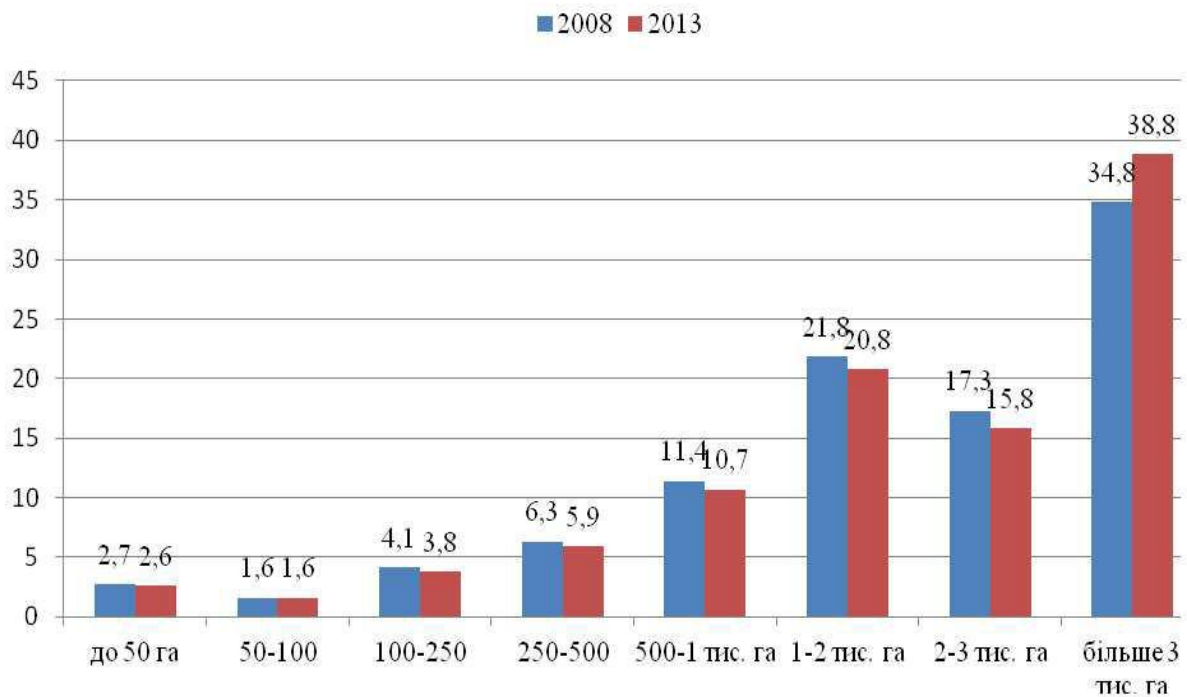

Рис. 1. Розподіл всіх посівних площ залежно від їх розміру, %

У структурі фактичного землекористування 70 % займають сільськогосподарські підприємства. Господарства населення у 2013 р. обробляли близько 8,5 млн. га. Загальна посівна площа під всіма сільгоспкультурами у 2013 р. склала 28,33 млн. га, що на 7 % вище середнього значення за період 2006-2008 рр. Частково це може свідчити як про поступове повернення в обіг раніше покинутих сільськогосподарських земель, так і про підвищення «прозорості» аграрного виробництва через посилення контролю над оборотом земель сільськогосподарського призначення.

У топ 10 найбільших агрохолдингів миру входять 2,5 українських компанії: дві компанії чисто українські (Ukrlandfarming і Кернел) і інвестиційна NCH Capital, яка володіє земельним банком в Україні і в Росії (табл. 2). Йде укрупнення холдингів і воно продовжуватиметься і далі. На сьогодні 18 найбільших агрохолдингів України фактично самі обробляють шосту частину земель сільгосппризначення. При цьому вони є не тільки виробничими майданчиками, але і могутніми торговими домами, які впливають на цінову політику трейдерів у Причорноморському регіоні [3].

Таблиця 2

ТОП-10 найбільших землеволодільців України

Аграрний холдинг	Земельний банк, тис. га	Розташування	Характеристика
1.UkrLand-Farming	670	23 області України	У 2013 р. одна з найбільших операцій в агробізнесі – купівля українських активів агрохолдинга Valinor і 20 інших агропідприємств
Кернел Груп – провідна диверсифікована агропромислова компанія в Україні і Росії	422	Тернопільська, Одеська, Миколаївська, Кіровоградська, Черкаська, Полтавська, Сумська, Чернігівська, Харківська, Дніпропетровська, Хмельницька області	Експортує щорічно до 5 млн. т продукції, найбільший постачальник соняшникової олії і шроту на міжнародний ринок та експортер зернових з Чорноморського регіону
NCH Capital	400	Всі господарства об'єднані в шість агрохолдингів: Біо агро, Промінь агро, Лат агро, Золотий світанок, Чарівний світанок, Краєвид Інвест	Спеціалізація на вирощуванні рапсу, пшениці, кукурудзи, соняшнику, сої. Окремі підприємства на тваринництві
Миронівський хлібопродукт – вертикально інтегрований комплекс з 20 підприємств	320	Київська, Черкаська, Полтавська, Сумська, Дніпропетровська, Донецька, Херсонська, Вінницька, івано-франківська області, АР Крим	Об'єднує виробничі потужності всього технологічного ланцюга м'ясного виробництва – від вирощування і виробництва кормів, інкубаційних яєць, вирощування великої рогатої худоби і свійської птиці до переробки і реалізації готової продукції
Мрія Агрохолдинг – провідна агропромислова компанія України	298	Тернопільська, Хмельницька, івано-франківська, Чернівецька, Львівська області	вертикально інтегрована структура, ланцюжок від виробництва насіння, планування і вирощування урожаїв до зберігання, транспортування і логістики; широкий спектр культур: пшениця, рапс, кукурудза, цукровий буряк, картопля, гречка, ячмінь, горох і соя
Українські аграрні інвестиції	261	62 сільських господарств і 5 елеваторних комплексів в 16 областях України; найбільші площі угідь – в Чернігівській, Кіровоградській, Сумській, Полтавській і Чернівецькій областях	обробка землі і виробництво сільсько-господарської продукції
Астарт-Київ	245	Полтавська, Вінницька, Житомирська, Тернопільська, Хмельницька і Харківська області	спеціалізація на вирощуванні цукрового буряка, зернових і олійних культур
Harveast	197	керівник сільсько-господарськими активами в Донецькій області і АР Крим	створений 10.03.2011 р. на базі сільськогосподарських активів ПАО ММК ім. Ілліча
Агротон	151	найбільший диверсифікований вертикально-інтегрований сільсько-господарський виробник Східної України	
Sintal Agriculture		два цукрові заводи, ферма по вирощуванню свиней, 16 агрогосподарств	вирощування пшениці, кукурудзи, соняшнику, ячменю, цукрового буряка, гречки, сої, гороху і інших культур

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА

Н.В. Рунчева

За експертними оцінками під контролем агрохолдингів у 2014 році знаходилося 5,85 млн. га або майже 28 % всіх сільськогосподарських угідь, що перебувають у використанні сільськогосподарських підприємств.

Порівняно з 2013 роком загальний земельний банк холдингів скоротився на 0,19 млн. га. Зазначимо, що частка землі у користуванні зростає з 27,4% до 27,9% через виключення з розрахунків сільськогосподарських земель Криму. У цілому без врахування земель Криму загальний земельний банк холдингів в Україні скоротився щонайменше на 125 тис. га. (рис. 2).

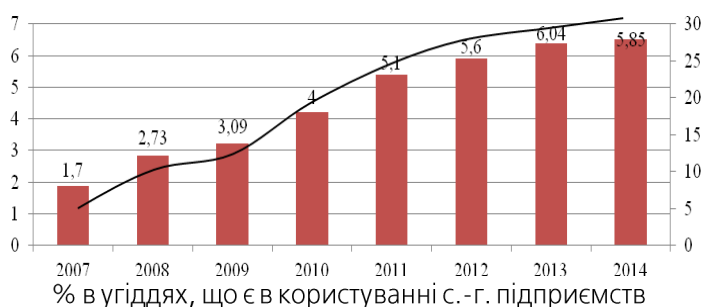

Рис. 2. Земельний банк агрохолдингів, млн. га

Компанії з земельним банком від 20 до 40 тис. га. є найбільшою групою за кількістю представників – 28 компаній (25 у 2013 році). Їх загальний земельний банк складає 0,84 млн. га або 14% від загальної земельної площі агрохолдингів (рис. 3).

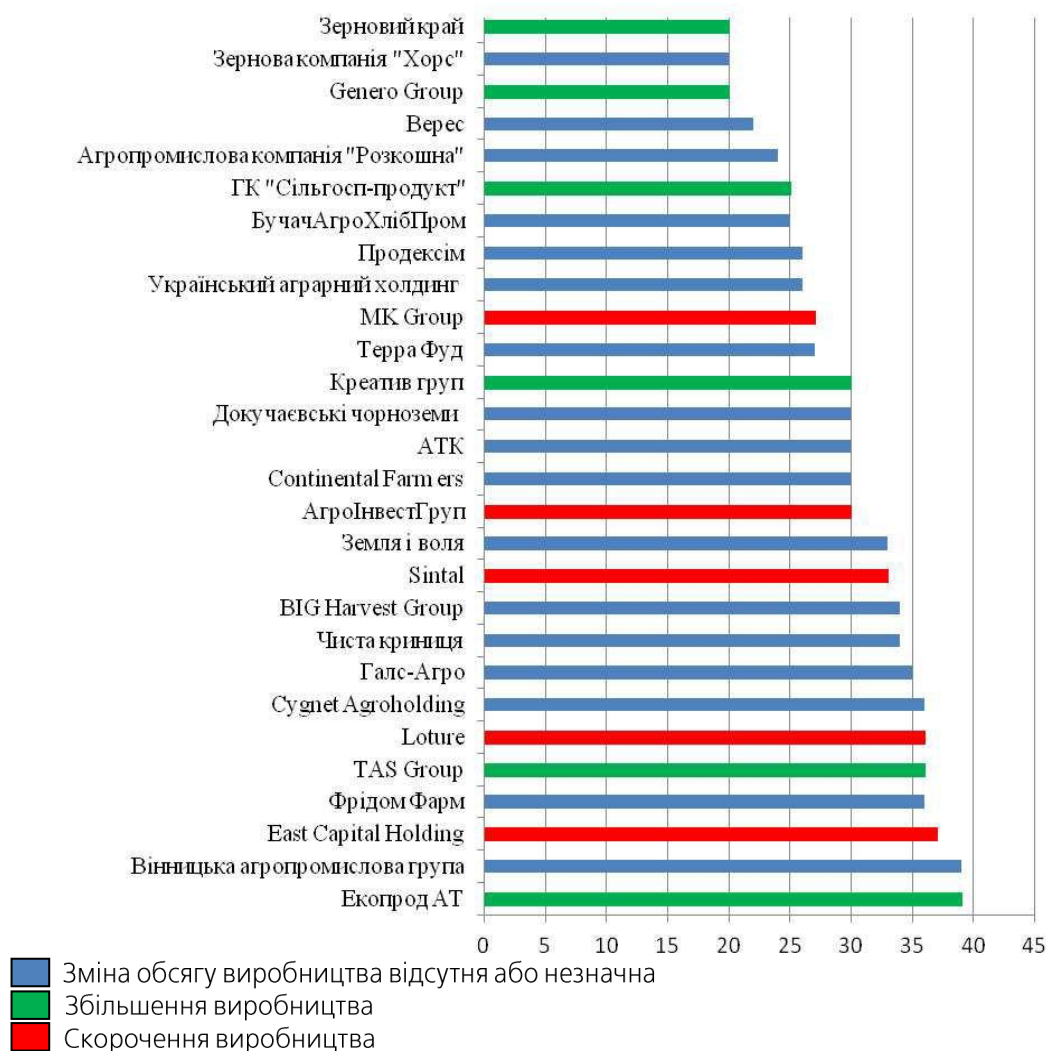

Рис. 3. Аграрні компанії з земельним банком від 20 до 40 тис. га

Збільшення представництва в даній групі відбулося через включення в рейтинг двох нових структур – «Genero Group» та ГК «Сільгоспродукт», а також і за рахунок зниження рівня декількох великих структур, насамперед, це компанії «Sintal» та «Loture». З групи вийшла «Агрофірма Шахтар», керівництво якої на початку 2013 року прийняло рішення про згортання аграрного напрямку виробництва.

Ще одним методом оцінки корпоративного розвитку галузі є побудова рейтингу аграрних компаній за обсягами виробництва на базі існуючої методики розрахунку валової сільськогосподарської продукції за даними Державної служби статистики України.

Використання цієї методики дає можливість не лише побудувати агрегований рейтинг агрохолдингів, але й дозволяє оцінити загальний результат роботи аграрних компаній у цілому по сільському господарству.

Згідно з офіційними даними, обсяг валової продукції сільського господарства України у 2013 році склав 252,8 млрд. грн., у тому числі продукція рослинництва – 175,9 млрд. грн., продукція тваринництва – 76,9 млрд. грн. У 2012 р. великі аграрні компанії виробили п'яту частину всієї аграрної продукції України – 20,7% або 46,3 млрд. грн.

Оцінимо діяльність сільськогосподарських підприємств та агрохолдингів в галузі рослинництва щодо зерновиробництва.

Пшеницю можна назвати однією з найстабільніших культур сільського господарства України

в ринковому плані. Падіння закупівельних цін на початку 2013/14 МР в середньому на 18,5% (або 340 грн./т) на пшеницю 3 класу ЕХW і на 19,5% (або 336,7 грн./т) на фуражну пшеницю щодо аналогічного періоду 2012/13 МР виявилось найменшим серед основних зернових культур.

У 2013 р. посівні площі пшениці в агрохолдингах залишились майже на рівні 2012 року 2,21 проти 2,22 млн. га. Валове виробництво склало 5,0 млн. т (+17% до 2012р.) або 22,4% від загального виробництва в Україні. Середня урожайність пшениці у холдингах становила 41,8 ц/га. Порівняно з 2012 р. урожайність збільшилася на 18,1% (рис. 4).

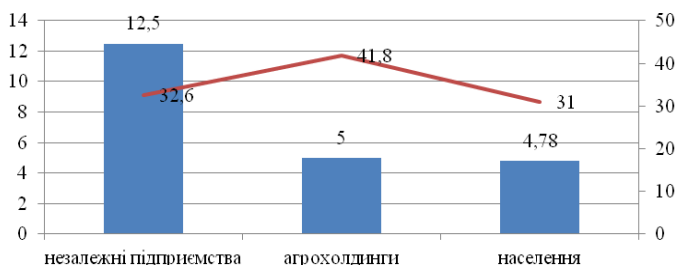

Рис. 4. Виробництво і урожайність пшениці у 2013 р.

ТОП-15 найбільших агрокомпаній у 2013 р. зібрали 3,10 млн. т пшениці або 62% від загального виробництва агрохолдингами (рис. 5). Найбільшим виробником став агрохолдинг «UkrLandFarming».

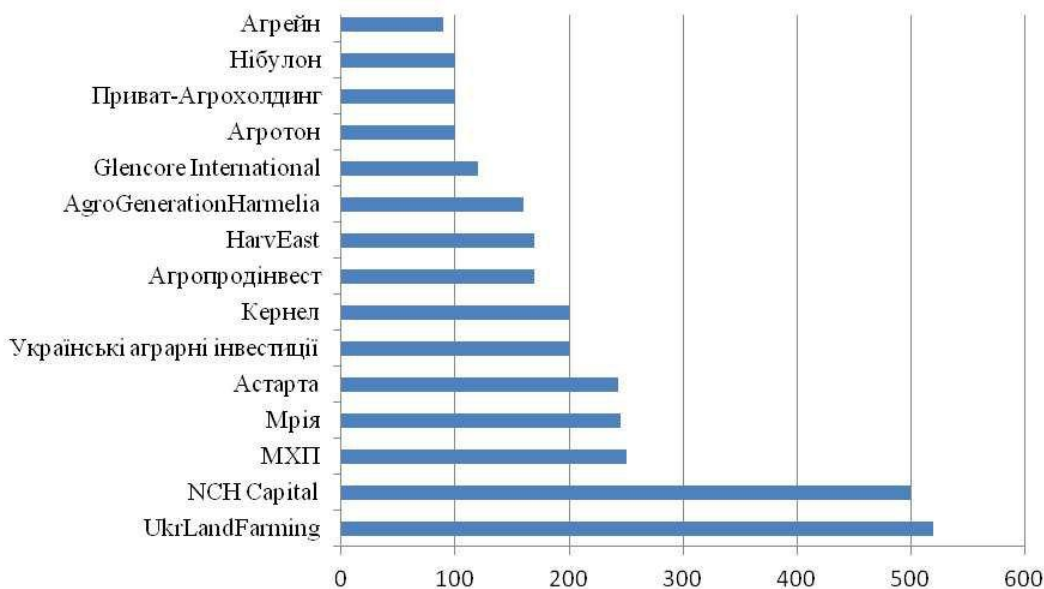

Рис. 5. ТОП-15 агрохолдингів-виробників пшениці у 2013 р., тис. т., та урожайність пшениці, ц/га

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА

Н.В. Рунчева

ТОП-15 найбільших підприємств, включаючи їх філії, у 2013 р. забезпечили виробництво пшениці обсягом 1,12 млн. т або 7,6 % від загального виробництва в с.-г. підприємствах (табл. 3).

Таблиця 3

Топ-15 виробників пшениці за обсягами виробництва, %

Підприємство	2012р.	2013р.
1. ПАТ «Райз-Максимко»	1,63	1,08
2. Структурні підрозділи «Ілліч-Агро Донбас»	0,98	0,82
3. ТОВ «Продовольча компанія»	0,55	0,96
4. ТОВ «Нібулон»	0,73	0,59
5. ПАТ «Зернопродукт МХП»	0,92	0,55
6. ТОВ «Трайгон фармінг Харків»	0,4	0,39
7. ПАТ «Продовольча компанія поділля»	0,54	0,36
8. ПАТ Науково-виробнича фірма «Урожай»	0,44	0,35
9. ПАТ «Сільськогосподарська виробнича фірма «Агротон»	0,66	0,33
10. ТОВ «Бета-Агро-Інвест»	0,21	0,32
11. ТОВ Агрофірма «Добробут»	0,12	0,28
12. Приватне сільськогосподарське підприємство «Агрофірма «Світанок»	1,35	0,77
13. ТОВ «Югтранзитсервіс-Агропродукт»	0,01	0,26
14. ТОВ «Агрофірма ім. Довженка»	0,22	0,24
15. ТОВ «Агрофірма корсунь»	0,46	0,32
Всього ТОП-15	9,2	7,6

Частка ТОП-10 експортерів у загальному експорті пшениці у 2013 році склала 63,9 % (табл. 4).

Таблиця 4

Частка ТОП-10 експортерів у загальному експорті пшениці у 2013 році, %

Підприємство	2012р.	2013 р.
1. ПАТ «ДПЗКУ»	14,3	11,1
2. ТОВ «Кернел-трейд»	7,5	10,6
3. ТОВ «Луї дрейфус комодітіз Україна ЛТД»	6,4	9,5
4. ТОВ СП «Нібулон»	11,4	9,4
5. ТОВ АТ «Каргілл»	3,5	7,3
6. ТОВ «Альфред С. Топфер Інтернешенал»	9,8	4,3
7. ПП «Серна»	4,6	3,7
8. ДП ІІ «Сантрейд»	1,5	3,3
9. ТОВ «Гранум інвест»	-	2,7
10. ТОВ «Агротрейд експорт»	1,9	2,0
Всього ТОП-10	60,9	63,9

Рентабельність пшениці встановилася на рівні 5 %, що означає зменшення на 6,8 пунктів відносно 2012 р. Не дивлячись на рекордне світове виробництво 712,7 млн. тонн, пшениці все ж таки вдалося утриматися у групі рентабельних культур.

Під кукурудзу у 2013/14 МР було виділено 4,9 млн. га, що на 6,4% (або 294,3 тис. га) більше, ніж роком раніше. Посіви кукурудзи в основному сконцентровані в Центральній і Північній Україні. Врожайність також росте з року в рік (рис. 6). Виключенням був 2012 р., коли врожайність впала відразу на 25,6% (або 16,5 ц/га), але у 2013 р. ситуація змінилася середня врожайність по Україні зафіксована на рівні 62,5 ц/га. За даними Міністерства сільського господарства США, у 2013/14 МР серед ТОП-5 виробників кукурудзи у світі Україна знаходиться на 3-му місці по врожайності, обігнавши при цьому середньосвітовий показник, Бразилію (47,6 ц/га) і Китай (60,3 ц/га) [7].

Валовий збір 2013/14 МР склав 30,9 млн. тонн, що на 47,4% (або 9,9 млн. тонн) більше 2012/13 МР. Виходячи з вищевикладеного, такого приросту вдалося досягти насамперед завдяки інтенсифікації виробництва.

Рентабельність виробництва кукурудзи у 2012 р. оцінювалася в 19,8%; з початком збору урожаю 2013 р. закупівельні ціни на культуру знизилися на 37,4% (або 663,3 грн./тонну) до 1110 грн./тонну EXW. Відносно початку вересня 2012 р. зміна склала -39,6% або -726,7 грн./т. Таку поведінку ціни спровокувало зменшення рентабельності виробництва, яка, за підрахунками УКАБ, в додевальваційний період складала у середньому біля 7 %. Але, незважаючи на це, 78,5 % сільськогосподарських підприємств, опитаних агентством Agrisurvey, відповіли, що не збираються змінювати посівні площі під кукурудзою [8].

Як відзначають експерти, виробництво кукурудзи в Україні росло переважно за рахунок розширення посівних площ: з 1,28 млн. га у 2000 році до 4,93 млн. га під урожай 2013 року. Це було викликано кліматичними змінами, що привело до зсуву кукурудзяного поясу на північ країни з його більш вологоємними ґрунтами [9]. ТОП-10 підприємств України по валовому збору кукурудзи у 2013 році наведено на рис. 8. Зі значним відривом лідирує компанія UkrLandFarming, яка виробила 2,7 млн. т кукурудзи (з метою збереження масштабу на графіку не відображено).

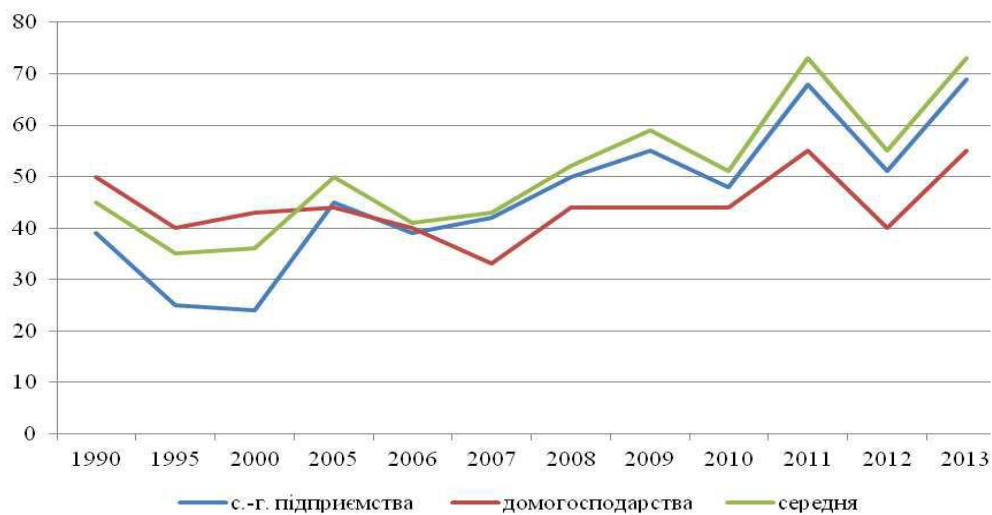

Рис. 6. Динаміка врожайності кукурудзи, ц/га

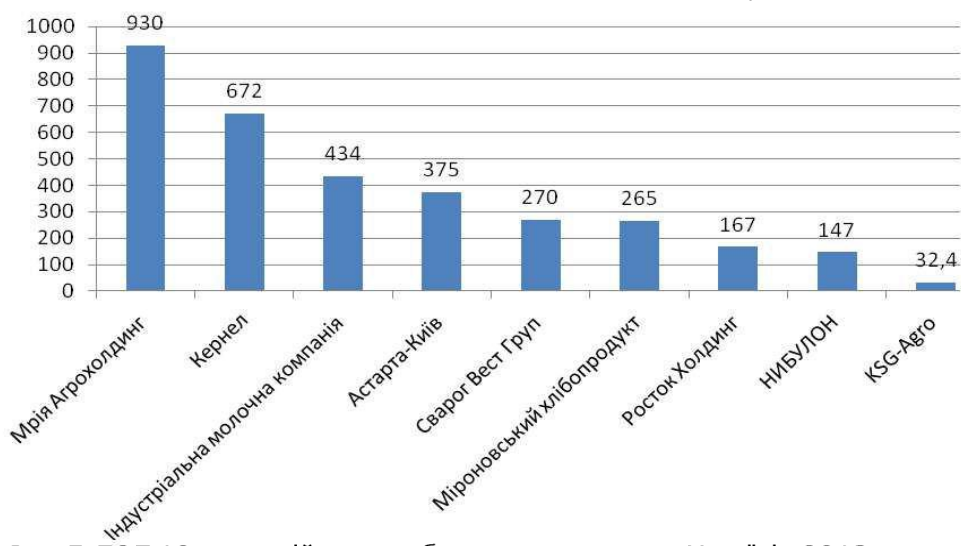

Рис. 7. ТОП 10 компаній по виробництву кукурудзи в Україні у 2013 р., тис. т.

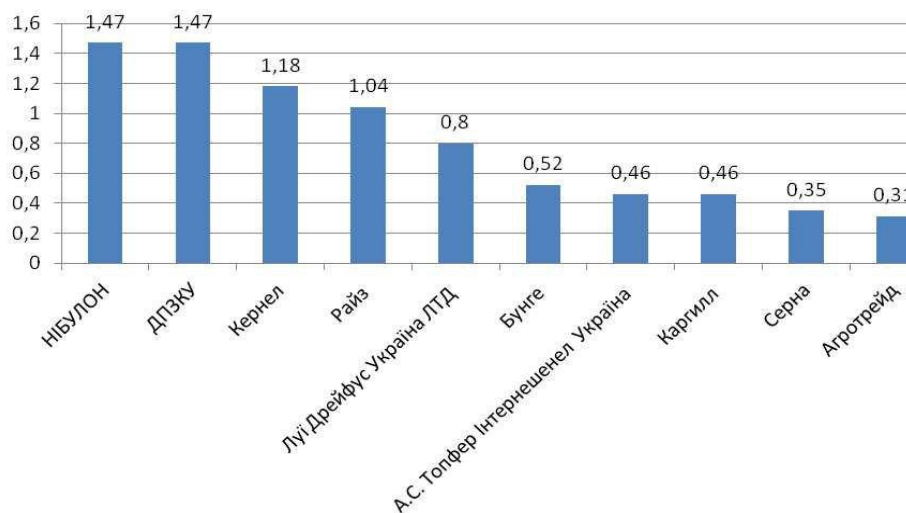

Рис. 8. ТОП 10 компаній-експортерів кукурудзи із України у 2013 р., млн. т.

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА

Н.В. Рунчева

На першу десятку найбільших експортерів кукурудзи припадає майже 60 % експорту цієї культури (рис. 8). Примітно, що лідери постачань впродовж вересня 2013 – лютого 2014 року встигли кілька разів помінятися. Так, у листопаді з 28% сукупних обсягів лідером був Нібулон, друге місце з 11% займав «Кернел», а символічну бронзу ділили «Луї Дрейфус», «Райз» і Каргілл з 5% у кожній компанії. Але вже за станом на лютий ситуація дещо змінилася. Лідерство з 10,5% залишив за собою Нібулон, розділивши першість з Державною продовольчо-зерновою корпорацією України. Решта гравців залишила за собою колишні місця.

У 2012 році в холдингах під посіви соняшнику було відведено 787 тис. га. Валовий збір склав 1,395 млн. тонн або 16,6 % урожаю в Україні при середній врожайності 18,1 ц/га. Порівняно з 2011 роком врожайність соняшнику в холдингах знизилася на 9,4 %. У незалежних сільгосп підприємствах врожайність знизилася на 8,6 %, склавши 17,2 ц/га (рис. 9).

ТОП-15 аграрних компаній зібрали в 2012 році 824,9 тис. тонн соняшнику – 59 % всього виробництва в агрохолдингах (рис. 10).

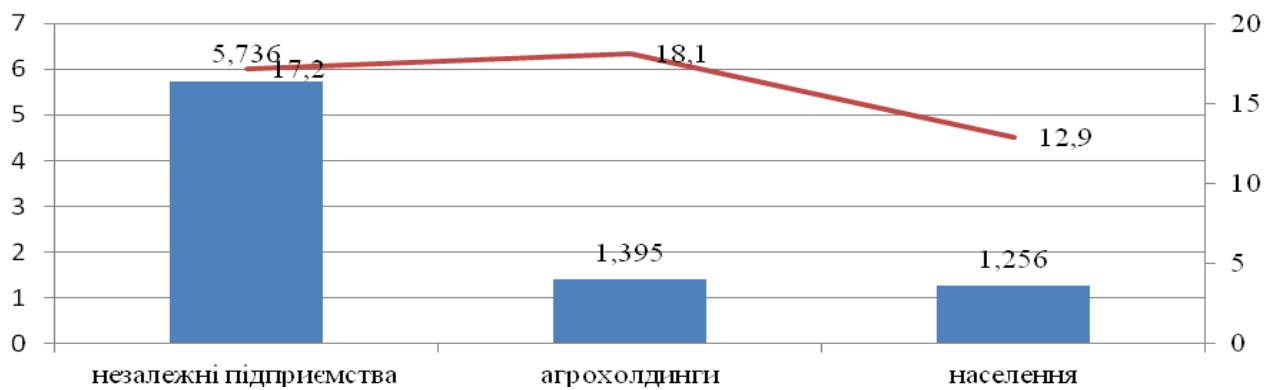

Рис. 9. Виробництво та врожайність соняшнику за видами господарств

Рис. 10. ТОП-15 аграрних компаній – виробників соняшнику

Порівняльний аналіз ефективності виробництва соняшнику в агрохолдингах та незалежних підприємствах за 2012 р. наведено у табл. 5.

Таблиця 5
Ефективність виробництва соняшнику в агрохолдингах та незалежних підприємствах

Показники	Показники агрохолдингів	Незалежні підприємства	
		в середньому	Великі господарства (> 10 тис. га)
Урожайність, ц/га	18,3	18,2	19,5
Виробнича собівартість, грн. / ц	229,8	221,6	222,6
Виробничі витрати на 1 га, грн.	4212,1	4034,0	4333,6
Ціна реалізації, грн. / ц	362,3	358,2	363,7
Рентабельність, %	30,2	51,0	46,1
Доход на 1 га	1689,1	2431,8	1913,9

Висновки з проведеного дослідження. Як показує проведений аналіз, за обсягами виробництва багатьох видів сільськогосподарських культур та показниками їх врожайності, корпоративні структури випереджають господарства населення та фермерські господарства, а найвищі показники мають великі агропідприємства.

Список використаних джерел

1. Ведение аграрного бизнеса в Украине. – К.: УКАБ; 2014.
2. Державний комітет статистики України: [Інтернет]. Режим доступу: ukrstat.gov.ua.
3. Доповідь члена ради директорів ДК «Зерно UA» А Друзяка на конференції «Проблеми, виклики і перспективи українського ринку зерна і продуктів його переробки 2014». – К.: GTAS Conference [Інтернет]. 2014. – Режим доступу: <http://latifundist.com/novosti>
4. Топ-100 крупнейших землевладельцев Украины за данными Аграрного портала Latifundist.com. – 2014 р. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://latifundist.com>

5. Найбільші агрохолдинги України // Дослідження агентством Agrisurvey найбільших виробників рослинницької і тваринницької продукції серед аграрних холдингів. – К., 2014. – 75 с.

6. Агропродовольчий спектр України-2014: персональний зріз. – К.: AgriSurvey; 2014.

7. Міністерство сільського господарства США. [Інтернет]. Режим доступу: <http://www.usda.gov/wps/portal/usda/usdahome>

8. Агробарометр 2.0: Інвестиційно-економічні настрої аграріїв. – К.: Agrisurvey, 2014. [Інтернет]. Режим доступу: http://mail.ucab.ua/agrisurvey.com.ua/images/files/mrIti_client/analitics_surv/agrobarometer_demo_2_ua.pdf

9. Національний агропортал Latifundist.com. – 24.01.2014 р. [Інтернет]. Режим доступу: <http://latifundist.com/novosti>

10. Національний агропортал AgroChart.com. – 11.04.2014 р. [Інтернет]. Режим доступу: <http://latifundist.com/novosti>

11. Крупнейшие агрохолдинги Украины 2013 // Исследование агентством AgriSurvey крупнейших производителей растениеводческой и животноводческой продукции среди аграрных холдингов. – К.; 2014.